

Т.В. Горанська, Л.В. Groшовенко

Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МІФУ ПРО СВЯТИЙ ГРААЛЬ В РОМАНІ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ “QUID EST VERITAS”?

В статті досліджується художнє осмислення міфу про Святий Грааль, його літературні джерела та сучасна інтерпретація в романі Н.Королевої «Quid est Veritas?».

Ключові слова: міф, символічний образ, лицарський роман.

Одним із актуальних напрямків сучасного українського літературознавства є дослідження міфологічних образів, що мали символічне значення для світової літератури, одним з яких, безперечно, є Святий Грааль. Недарма Карл Густав Юнг неодноразово називав міф про Святий Грааль найбільш великим міфом Середньовіччя. Зародився цей міф очевидно ще за доби раннього християнства, але особливого розповсюдження здобув у Середні віки.

Саме завдяки авторам середньовічних лицарських романів – труверам міф про Святий Грааль став основою сюжету багатьох популярних творів літератури. Насамперед потрібно відзначити роман одного з найвідоміших та найвизначніших авторів Середньовіччя Кретьєна де Труа, який жив у XII ст. і був трувером і кліриком двору графів Шампанських. Його роман «Персеваль або Святий Грааль» поклав початок літературної інтерпретації цього образу та став першим у низці багатьох художніх творів. Видатними послідовниками К. де Труа стали Вольфрам фон Ешенбах, автор віршованого роману «Парцифаль» та Роберт де Борон, який написав поему «Йосип з Ариматеї». Детальну розповідь про Святий Грааль ми зустрічаємо також у

романі англійського письменника ХУ ст. Томаса Мелорі «Смерть Артура», який став одним з найвідоміших творів артурівського циклу.

В українській літературі тему Святого Грааля розробляла видатна письменниця Наталена Королева, яка була істориком за фахом і дуже серйозно підійшла до вивчення цього питання. Лише будучи дуже обізнаною в цій галузі, Наталена Королева взялася за створення вітчизняного шедевр — роману “*Quid est Veritas?*” (Що є істина?).

Що ж таке Святий Грааль і в чому полягає секрет його творчої принадності? З цього приводу одностайної думки немає. За одними джерелами, Грааль був келихом, з якого пив Ісус під час таємної вечері; за іншими – він був чашею, в яку один з апостолів - Йосип з Ариматеї зібрав кров розп'ятого на хресті Спасителя. Треті вважають, що він був і тим, і іншим одночасно. Багато дослідників відзначають зв'язок образу Святого Грааля з давніми кельтськими переказами про Чарівний Казан або Казан Переродження, що був одним із найважливіших сакральних образів їх вірувань.

Втім, є й інші припущення. За валлійськими переказами, Грааль – це зовсім не чаша, а коштовна таріль, іноді навіть із закривавленою головою на ньому. Фахівці вважають цей мотив пов'язаним з історією Івана Хрестителя, голову якого в винагороду за свій танок зажадала за вказівкою матері іудейська царівна Саломея. Саме у вигляді золотої тарелі першим знайшов Грааль один з лицарів Круглого Столу Персиваль – герой роману К. де Труа.

У “Парцифалі” В. фон Ешенбаха Грааль – це чарівний камінь, який забезпечує наїдками й напоями своїх прихильників, володіє силою, що здатна омолоджувати й продовжувати життя. Латинська назва може бути перекладена і як “камінь Господа”, і як “той, що впав з неба”.

Академік О.М. Веселовський в опублікованій 1900 року праці «Де склалася легенда про Святий Грааль?» стисло й чітко сформулював дві основні гіпотези: «Для одних, вона (легенда про Грааль) – уельська казкова

тема, до якої пристосувалися мотиви та імена християнських переказів; для інших, вона – розвиток християнського апокрифу, що доповнився фантастичними подробицями народної уельської саги»... [1, 542].

Отже, Святий Грааль належить до найзагадковіших образів західноєвропейської літератури. Незважаючи на величезну кількість захоплюючих оповідань старого й нового часу, чітких відомостей про нього майже немає. Як зазначав український літературознавець І.Набитович: «Святий Грааль – це річ, але належить радше до духовних, ніж до матеріальних цінностей. Це щось невимовне прекрасне і, безперечно, чудодійне. Св. Грааль зберігається десь у таємничому замку в загадковій країні. Його слід шукати і віднайти у слушний час» [3, 32]. Зробити це може, звичайно ж, тільки бездоганний лицар, герой. Але бути героєм і пережити чимало пригод у пошуках Грааля ще не означає знайти його, бо він відкривається лише тому, хто чистий духом. Знайти цю святиню – не означає заволодіти нею. Втім Св. Грааль може також зцілювати й тілесні недуги поранених лицарів, годувати голодних, повертати мир і добробут спустошеним країнам. Зухвальців і грішників Грааль карає раною чи хворобою, проте, покаявшись, вони можуть сподіватися на зцілення від тієї ж святині.

Згодом у переказах про Грааль стала наголошуватися його духовна сила, стверджувалося, що реліквія здатна розрізняти праведне й неправедне і справляти благотворний вплив на людей. Праведність у різних авторів трактується по-своєму: в одних під чистотою розуміється аскеза й суворе дотримання певних приписів, в інших – це всезагальна любов і милосердя.

Для християн Святий Грааль уособлює християнські уявлення про добро і зло, земну й божественну любов. Більше того, для них пошук Святого Грааля є пошуком власного “Я”, відкриття якого знаменує сенс людського життя.

Про те, як Грааль потрапив до Британії, розповів Робер де Борон у поемі “Йосиф з Ариматеї” (бл. 1200 року). Де Борон в свою чергу посилається

на переказ із старовинної книги, де мовиться про те, як Ісус запросив до себе Йосифа і передав йому Грааль – чашу з Таємної вечері. Разом із сестрою і її чоловіком Йосиф покинув Палестину й осів у якійсь країні *далеко на Заході*”, де вони проповідували християнство. Тобто Робер де Борон недвозначно пов’язує Грааль із християнською традицією. Проте всупереч величезній популярності оповідей про Святий Грааль церква не визнавала Грааль як християнську реліквію, оскільки Грааль сприймався як сакральний символ єретичних рухів, особливо після заборони лицарського ордену тамплієрів, що вважали себе хранителями Грааля.

І тут виникає ще одна проблема: де Борон назвав джерелом легенди про Грааль гностичне Євангеліє від Никодима, в якому викладено міф про Йосифа, чашу і спис. А саме погляди гностиків лежать в основі європейських єретичних течій. Пошуки Грааля, які веде лицар Персиваль, – це, насамперед, шукання істини. Вони повинні привести людину до моральної довершеності, стверджуючи в ній почуття справедливості, милосердя та добра. Цей твір викликав багато наслідувань у різних літературах, приваблюючи моральною проблематикою, розкриттям психології любові, багатством мови. Саме з поемою Роберта де Борона, на нашу думку, найбільш пов’язаний роман видатної української письменниці Н.Королевої “*Quid est Veritas?*” (Що є істина?).

В українську літературу Наталена Королева прийшла зі своїм неповторним художнім світом, в якому поєдналися східна і західна культура, античність і християнство. Як вчений-археолог, ерудит, людина новітньої європейської культури, вона ніколи не зупинялася на досягнутому в пошуку першоджерел. В центрі її уваги — духовний світ людини. Героїв її творів завжди можна розпізнати за невгамовністю у шуканні істини, прямуючи до якої, вони утверджують добро, любов і милосердя. Як слушно зауважив О. Мишанич, письменниця “...не шукала у минулому темних сил, не ідеалізувала подій, явищ і людей пересічних, що забувалися вже

найближчими поколіннями, а шукала те високе, благородне й вічне, що було владне над всіма часами, впевнено відсіювала зерно від куколу” [4, 86].

Останнє сповна засвідчує роман “Що є істина ?”, вершинний твір Наталени Королевої, в якому вона звернулася до своєї улюбленої теми — зародження християнства, яке відбувалося в умовах нещадної боротьби реакційних сил старого світу проти світлого вчення Ісуса Христа. Це твір оригінальний за сюжетом та композицією. В ньому поєднується своєрідне трактування новозавітних подій та використання міфологічних, фольклорних мотивів, апокрифів та історіографічних джерел, що засвідчує величезну наукову ерудицію авторки. В цьому контексті важливу роль відіграє символічний образ Святого Граалю, що є наскрізним мотивом, асоціативним та смисловим центром роману.

В трактуванні Н.Королевої Грааль - це дорогоцінний келих, що його володар Персеї Ваал-Тазар приніс у подарунок новонародженому Ісусові. Опис Граалю письменниця взяла з опису так званого “Баальбекського келиха”, знайденого в Сирії в 1920 р.: “...Келих мав вигляд великого, обсипаного самоцвітами яйця на золотій ніжці ”. Коли піднімалася верхня частина-покришка, “...вирізьблений із одного суцільного смарагда посуд втрачав подібність до яйця. На столі... стояв зелений келих казкової квітки, вкритий росою перлів, всуміш із тьмяно сяйливими “місячними самоцвітами” [2, 312].

Згодом келих опинився в людини побожної і вченої — Йосифа Ариматейського, якому віддала його на зберігання Марія Богородиця. На Таємній вечері келихом користувався Ісус. Після трагічних подій в Єрусалимі в нього було зібрано кров із серця Сина Божого. Вигнана з Єрусалима, громада християн мала його за оберіг під час небезпечної морської мандрівки. Саме завдяки Святому Граалю учні Ісуса Христа, відправлені в далеку подорож « на човні без вітрил та весел », без будь-яких припасів, благополучно досягають берегів Європи.

Однією з функцій образу Святого Граалю в тексті роману “Що є істина?” є переплетення сюжетних ліній, зокрема долі двох його головних героїв — красуні-гетери Марії Магдалини й прокуратора Юдеї Понтія Пилата. Священний келих змінює долю Магдалини. Йдучи за його покликом вона залишає розкішне й заможне життя відомої гетери і мандрує зі Святим Граалем у Прованс, де переховує його на горі Монсальват і, відмовившись від свого попереднього життя, стає його хранителькою.

Для Понтія Пилата пошук Граалю пов'язаний, як і в Марії Магдалини, з пошуком сенсу життя. Трагічна загибель Ісуса з Назареї, якого переважна частина героїв роману називає Вчителем, призводить до краху не лише особистого життя та кар'єри Прокуратора Юдеї, але й до необхідності переосмислення ним всієї системи моральних цінностей. Пошук істини для нього поступово починає ототожнюватися з пошуком Святого Граалю. Звертаючись до Йосифа Ариматейського, Пилат каже: “...Джерело всіх терпінь лише одно: неможливість пізнати, що є істина, в чім вона й де її шукати... Вона, Йосифе, як той твій келих дорогоцінний... Така вона почесна, така таємнича, незрозуміла... І ми, шукаючи її, раз у раз плутаємо її з найрізноманітнішими речами, до неї ніяк не подібними... Не лише знайти, але навіть наблизитися до неї ми не здатні!” [2; 634].

Алюзії до покликання лицарів-охоронців Святого Граалю звучать у мріях вигнанця-прокуратора: “...З'явилася мета в його житті!.. Жити, щоб знайти келих магів, цю єдину в світі дорогоцінність! А знайшовши, Пилат не пожаліє всього свого майна, всіх своїх сил, щоб навіки забезпечити келих... Вкупі з Йосифом Ариматейським спорудять вони в неприступних горах нездобутну схованку для святого келиха...». ”[2, 401]. Цікаво, що Н.Королева вступає в своєрідну полеміку з середньовічними труверами, на думку яких охоронцем келиха може бути лише аскетична, бездоганно чиста людина. Згідно з християнським вченням, авторка роману вважає, що грішник, який покався і спокутав свої гріхи, миліший Богу, ніж праведник. Тому в її творі

служителями Грааля є саме колишня гетера та прокуратор Риму, причетний до смерті Спасителя.

Таємничість і магічність перетворень, пов'язаних з дією Святого Грааля, у творі Н. Королевої уособлюють передусім зміни основних життєвих принципів. Грааль символізує духовну зрілість, довершеність. Тому люди, причетні до нього, зникають для світу: починають керуватися іншими законами, пройшовши шлях самозречення, відмови від звичних умовностей. Щоб ступити на шлях самовдосконалення, потрібна неабияка мужність, тож не дивно, що його обирають лише одиниці. Святий Грааль стає для них наріжним каменем, який перевіряє їх душевну сутність, визначає призначення в житті.

Повість Н.Королевої – це насамперед спроба духовного, філософського осмислення подій, які стали вихідною точкою становлення сучасної європейської цивілізації.

Література

1. **Веселовский А.Н.** Мерлин и Соломон: Избранные работы. — М., 2001. — 864 с.
2. **Королева Н.** Без коріння. Во дні они. Quid est Veritas?. — Дрогобич, 2007. — 655 с.
3. **Набитович І.** Літературні обрії Наталени Королевої // Королева Н. Без коріння. Во дні они. Quid est Veritas?. — Дрогобич, 2007. — С. 3 – 36.
4. **Мишанич О.** Дивосвіти Наталени Королевої // Повернення: Літературно-критичні статті і нариси. — К., 1993. — С. 59 – 80.

Sumarri

This article investigates artistic comprehension of the myth about Saint Graal, its literary sources and modern interpretation in N. Korolevaya`s novel «Quid est Veritas?».

Key-words: myth, symbolical image, chivalric novel.